

**KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

**DEZIDER BANGA A JEHO PRÍNOS PRE RÓMSKU
KULTÚRU**

Bakalárska práca

Ladislav Oračko: Dezider Banga a jeho prínos

2017

Ladislav Oračko

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

**DEZIDER BANGA A JEHO PRÍNOS PRE RÓMSKU
KULTÚRU**

Bakalárska práca

Študijný program: pedagogika

Študijný odbor: pedagogika

Školiace pracovisko: Katedra pedagogiky - PF

Školiteľ: PaedDr. Mária Vargová, PhD.

Ružomberok, 2017

Ladislav Oračko

ANOTÁCIA

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracoval samostatne a literatúru, ktorú som použil, uvádzam v zozname.

V Ružomberku

Podpis:.....

Vyhlásenie o počte znakov

Ladislav Oračko

Záverečná práca obsahuje 58015 znakov zarátavaných do rozsahu práce.

Podpis:

POĎAKOVANIE

Ďakujem vedúcemu bakalárskej práce PaedDr. Márii Vargovej, PhD za užitočné rady, podnety a návrhy pri písaní mojej bakalárskej práce.

vlastnoručný podpis študenta

.....

ABSTRAKT

ORAČKO, Ladislav 2017. *Dezider Banga a jeho prínos pre rómsku kultúru*. [Bakalárska práca]. / Ladislav Oračko – Katolícka univerzita v Ružomberku. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedúci bakalárskej práce: PaedDr. Mária Vargová, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (v skratke „Bc“). Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2017. 38 s.

Bakalárska práca sa zameriava životný proces jedného z najvýznamnejších básnikov Rómskej literatúry na Slovensku pána D. Bangu. Na základe toho zmapujeme jeho životný proces od detstva po dospelosť. D. Banga sa venoval poézii, tvorbou pre deti a mládež a scénarestikou. Jednou z najnovších poézií, ktorá vyšla pred nedávnom, sa volá Láska je srdcom vesmírneho zvona. Táto recenzovaná básnická tvorba je pretkaná do minulosti, kde spomína na svojich najbližších. Medzi jeho tvorbu pre deti a mládež hlavne zaraďujeme : Rómsky šlabikár – Romano hangoro a maľovanú rómčinu. Okrem poézií sa venoval aj scénarestike, kde pracoval v Slovenskej televízii v Košiciach, kde napísal niekoľko scénarov. Boli to prevažne večerníckové seriály pre deti, ktoré boli odvysielané. Celkovo ich bolo šesťdesiat šesť.

Kľúčové slová: Dezider Banga, Poézia, Tvorba pre deti a mládež, Scénarestika

ABSTRACT

ORAČKO, Ladislav 2017. Dezider Banga and His Contribution to Roma Cultural Development.[Bachelor Thesis]. / Ladislav Oračko – Catholic University Ružomberok. Faculty of Pedagogy. Department of Education. Thesis Advisor : PaedDr. Mária Vargová. PhD. Level of Professional Qualification : Bachelor (shortened „Bc“). Ružomberok : FP, 2017. 38 s.

Aim of the thesis is to map a lifetime development of the one of the the most important poets of contemporary Roma culture in Slovakia, namely Mr. Dezider Banga. We proceed in his life throughout his childhood up to the maturity. The thesis is systematically divided on multiple levels : Banga devoted part of his work to poetry, part to works for children and youth and part to screenwriting . His latest published poetry is named *Láska je srdcom vesmírneho zvona* (translation : Love is the Heart of the Cosmic Bell). This reviewed poetry interwoven into his family. Among his works for children and youth falls mainly : *Rómsky šlabikár – Romano hangoro* (Translation : Roma Primer Schoolbook) and *Maľovaná Rómčina* (Translation : Painted Roma Language Introduction). Besides his works in poetry, Banga dedicated a great part of his work to screenwriting for Slovenská televízia in Košice. He composed several screenplays, specifically 66 in number, among which prevailed mainly animated bedtime children stories.

Keywords: Dezider Banga, Poetry, Works for children and youth, Screenwriting

OBSAH

ÚVOD.....	11
1 ŽIVOT DEZIDERA BANGU	12
1.1 Detstvo a mladosť	12
1.2 Dospelosť	15
2 VPLYV ŽIVOTA DEZIDERA BANGU NA JEHO TVORBU.....	17
2.1 Vplyv rodiny	17
2.2 Vplyv osobností v jeho živote.....	18
3 LITERÁRNA TVORBA.....	20
3.1 Poézia	20
3.2 Tvorba pre deti a mládež.....	25
3.3 Scenáristika a editorská činnosť.....	29
ZÁVER	32
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	33
ZOZNAM PRÍLOH.....	35

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

tzv. – takzvané

atď – aťak ďalej

kt. – ktorý

dram. - dráma

lit. – literatúra

ÚVOD

Stať sa úspešným a hlavne vysoko erudovaným Rómom, nie je v súčasnej spoločnosti jednoduché. Problémom často býva postoj rómskej komunity k vzdelávaniu, ďalej profesijného uplatnenia, či dosiahnutie sociálneho statusu. Takýto postoj však pre rómsku kultúru nie je bohužiaľ v niektorých rodinách prijímaný. To je spôsobené hlavne tým, že Rómovia sa vo všeobecnosti zameriavajú na prítomnosť, čo im potom robí problém si vytýčiť určitú cestu na dosiahnutie dobrého plánu v dospelosti.

V tejto bakalárskej práci sa budeme zaoberať hlavne tým, akým spôsobom je možné dosiahnuť vyššieho sociálneho statusu, vzdelania a úspešného profesijného uplatnenia. Bakalárska práca je zameraná len na teoretickú časť, v ktorej sa sústredíme na analýzu štúdie a biografie jedného z najvýznamnejších predstaviteľov rómskej kultúry D. Bangu. Vyššie uvedený názov tejto práce sme si zvolili preto, že osobnosť významného predstaviteľa môže byť veľkým prínosom ako pre nerómskych občanov, tak hlavne pre Rómov, ktorým je život takého človeka vzorom.

Hlavným cieľom bakalárskej práce je analyzovať životný proces významného predstaviteľa Rómskej literatúry na Slovensku D. Bangu, a zmapovať hlavné ukazovatele, ktoré ovplyvnili jeho osobný život. Ďalej ukázať Rómom, aké sú možné cesty úspešného života na ceste k dospelosti, a tým tak prebudiť ich túžbu vzdelávať sa, a hľadať tie správne ciele k úspechu nielen v Rómskej kultúre. Bakalárska práca je členená na tri kapitoly.

V prvej kapitole uvádzame život spisovateľa vo všeobecnosti, nasleduje podrobný biografický opis od detstva po dospelosť. V tejto kapitole sa snažíme vystihnúť najdôležitejšie ukazovatele v jeho postupnom vývoji.

Druhá kapitola je zameraná na vnútorné a vonkajšie vplyvy, ktoré mali vplyv na jeho celkový rozvoj na ceste k dospelosti - rodina, osobnosť, kultúra. Súčasťou kapitoly je Interview s D. Bangom

Tretia kapitola je záverečná. Tá sa zaoberá literárnou tvorbou samotného pána D. Bangu. V tejto kapitole sa snažíme vyzdvihnúť jeho profesijnú dráhu, v ktorej pôsobil ako stredoškolský pedagóg, prekladateľ, televízny dramaturg a šéfredaktor rómskeho časopisu. Uvedieme tiež cestu, ako sa k samotnej literárnej tvorbe dostal a čo mu to prinieslo v ďalšom jeho živote.

1 ŽIVOT DEZIDERA BANGU

Rómovia, deti vetra, žili v srdci tajomnej perly – v Indii. Na túto otázku, ako tam žili, je veľmi ťažko hľadať odpoveď. „Jedno je však isté, že India je kolískou svetovou civilizáciou“(Banga, In Jurík, 2011). Bol v nej po stáročia kastový systém a Rómovia žijúci v Pandžábe patrili k najnižšej kaste páriov. Prírodné katastrofy a chudoba boli častými hosťami za ich skromnými stolmi. Indovia medzi prvými na Zemi objavili kovy, stali sa jedinečnými majstrami vo výrobe ich zliatin a Rómovia sa tam mnohému priučili. Rómovia sa už v Indii živili hudbou, ich temperament dodnes udivuje svet. Nosili prírodu vo svojich srdciach, dokázali ju napodobňovať, ich remeslá čerpajúce materiály z prírody boli originálne, ako je dodnes originálny ich spôsob života. Do krajín, cez ktoré putovali, prichádzali ako cudzinci, a preto ich sprevádzala nedôvera a strach. Rómovia odišli z Indie v druhej vlne sťahovania, v deviatom storočí, keď už stredoveké štátne útvary boli sformované. Bolo to tak aj v Európe, do ktorej prichádzali ako nositelia železa. Aby prežili, museli sa práve rýchlo prispôbovať novým životným podmienkam. „*Prichádzali ako zruční kováči, kotlári, korytári, košíkari, ale predovšetkým ako veľmi talentovaní hudobníci. Veštili ľuďom budúcnosť, hoci ju sami nemali*“ (Jurík, 2011, s. 57). Pud sebazáchovy ich nútil k drobným krádežiam, a preto sa ich ľudia báli, v mnohých krajinách ich prenasledovali, zabíjali v najlepšom prípade prijímali zákony, aby sa ich natrvalo zbavili. No našťastie, boli aj krajiny, ktoré ich prijali, prijali ich remeslá, ich temperamentnú hudbu, ich pracovité, šikovné ruky. Mnohí sa usadili na okrajoch dedín a miest, ale mnohí merali cestu za lepším životom a tá sa dodnes neskončila, ako sa neskončil ich ťažký životný údel. „*Nič nevlastnia, ani len svoju dušu, ani tá pôda pod chattrčami nie je ich*“(Banga, In Jurík, 2011). Rómovia slovenskí, maďarskí, rumunskí, bulharskí, ruskí majú jedno spoločné: žijú na okraji spoločnosti. Mnohí sú veľmi talentovaní ale bez najmenšieho zrnka možností.

1.1 Detstvo a mladosť

D. Banga sa narodil 24.08.1939 v Uhorskom Hradišti pri Lučenci na strednom Slovensku, ako siedme dieťa z ôsmich. „*Je výrazným predstaviteľom rómskej literatúry na Slovensku*“. (Matisková, 2009 s. 9). Vo svojej tvorbe vychádza z rómskej ľudovej slovesnosti. Jeho literárne začiatky siahajú do obdobia štúdií v Krupine. „*Vyrastal vo veľmi skromnom prostredí, v cigánskej rodine kováča v Hradišti pri Lučenci*“. (Banga In

Jurík, 2011). „Spolu s rodičmi, žili v dedine v domčeku, kde mali krásnu záhradu“. (Interview, 2016). Do osady ale chodieval veľmi často. Žili tam krásni ľudia, nesmierne čistotní a skromní. A toto si majorita veľmi vážila a rešpektovala. Otec a matka museli tvrdo pracovať, aby uživil rodinu, ale neboli, ako sa vraví, odkázaní na sociálne dávky, pretože v tom čase žiadne neboli. „*Detstvo je pre Dezidera Bangu studňa, z ktorej čerpá celý svoj básnický život*“. (Jurík, 2011, s. 57). Je to jeho najdrahšie mesto na svete. Jeho otec bol kováč, ako chlapec chodieval do jeho dielničky a pomáhal mu ťahať kováčsky mech. Deziderov otec mal dokonca aj výučný list. Rodičov mal mimoriadne rád. Matka jeho otca bola Slovenka, jeho otec bol Róm. Dezider Banga má mimoriadny vzťah k Slovensku a k jeho rodnej dedinke. Bol vychovaný ako Róm, ale v pozadí má potencionálne slovenské korene po jeho babke, ktorú v živote nevidel, len o nej počul. Jeho mama mala veľmi blízky vzťah k slovenskému folklóru, rozprávala mu veľa slovenských rozprávok. Vedela ich veľa, takže ako dieťa mal dva materinské jazyky, rómčinu a slovenčinu. A keď prišiel po druhej svetovej vojne do prvej triedy, pán učiteľ Čižmarovič ho naučil čítať a písať, požičal mu domov aj prvú knihu. Boli to verše Ľudmily Podjavorinskej *Ženilo sa motovidlo. Bola to prvá slovenská autorka, ktorá ho dostala do sveta literatúry*. (Jurík, 2011, s. 163). Jeho obľúbeným slovenským autorom bol aj Ivan Krasko, čítal aj veľa diel P. O. Hviezdoslava, nakoľko celé jeho dielo bolo preň mimoriadne cenné, študoval najmä jeho básnický rytmus. Samozrejme ako dieťa čítal veľa ľudových rozprávok od Dobšinského. Naozaj, pokiaľ ide o materiálne zabezpečenie, žil vo veľmi skromných pomeroch, ale jeho rodičia mu vytvárali maximálne podmienky, aby mohol chodiť riadne do školy. Jeho otec denne sledoval, ako sa pripravuje do školy, ako si plní domáce úlohy. Informoval sa o jeho prospechu u pána učiteľa Čižmaroviča a neskôr u pána riaditeľa Medľu, keď chodil v susednej dedine v Uhorskom na druhý stupeň základnej školy. Po skončení základnej školy šiel študovať na Pedagogickú školu do Krupiny, kde pripravovali učiteľov národných škôl. Je to rodisko Andreja Sládkoviča. Na celej strednej škole bol jediným študentom Rómom. V Krupine veľmi rád čítal, až natoľko, že ho spolužiaci prezývali „knihomol“. V tom čase sa už začal venovať poézii a objavil španielskeho básnika, Róma, Federica Garcíu Lorcu. Bol to vynikajúci spisovateľ, dramatik a básnik. Písal básne o Rómoch. Mal ho mimoriadne rád a jeho najstarší syn dostal meno po ňom, Federico. Mal múdрых rodičov, od začiatku ho viedli k tomu, aby sa učil. Tešili sa z jeho dobrých známok na vysvedčení. Otec mu povedal: „Uč sa, lebo všetko čo sa naučíš, budeš potrebovať pre svoj budúci život“. Veľmi si vážil svojho otca a vzal si k srdcu jeho slová. Mal aj šťastie, pretože riaditeľom školy v Krupine bol vynikajúci

pedagóg Gašpar Petrovič, ktorý vychoval pre Slovensko stovky pedagógov. Jemu vytvoril na štúdium také podmienky, že si školu veľmi obľúbil a tu vlastne začal získavať podnety pre svoju budúcu literárnu tvorbu. Tu sa stal vášnivým čitateľom literatúry a táto láska mu zostala na celý život. (Jurík In Banga, 2011, s. 175).

D. Banga bol trocha iný než väčšina chlapcov. Už v sedemnástich rokoch v ňom silnel jasný zámer, venovať sa v živote predovšetkým písaniu. Prvé odozvy vtedajšej arény nádejných veršotepcov, od šéfredaktora, autora vynikajúcich Dotykov, Miroslava Válka, boli sľúbené. Snažil sa už v tom čase čo najlepšie ovládať jazyk, techniku a postupy básnického remesla. Teoretická príprava bez talentu by však nebola mala cenu. (Singelová In Banga, 1996, s. 24).

Na pomaturitnej slávnosti v Krupine recitoval jednu z prvých svojich žiackych básni a mala veľký úspech. Jeho prítomní rodičia sa nehanbili za slzy, keď z úst svojho Dežka počuli „Ó , Cigáni hrdí ako čierny mramor, v prachu ciest sa rodíte a v prachu ciest umierate! Mlčali ste tisícročia ako pyramída, no vo vašom srdci je nekonečná láska skrytá“. Aj na husliach zahral so svojím hudobným krúžkom. V časoch PŠN Krupina voňala mladosťou a rozdávala vzdelanosť celému Slovensku. Každý maturant PŠN dostal do ruky miestenku s presným určením školského pracoviska. Aj Vartovka si užila, lebo budúci učitelia si k nej často chodievali zaspievať. Po maturite mu triedny učiteľ Dionýz Igaz dal návrh, aby šiel študovať Slovenčinu a Dejepis do Bratislavy. Bola mu vypísaná prihláška na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského. Bol jediný zo školy v Krupine, všetci jeho kolegovia išli po maturite učiť. V Krupine napísal svoje prvé básne, ale skutočnú poéziu začal písať až na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. (Petrovič , 2006 , s. 5).

Toto štúdium absolvoval v rokoch 1958-1963. V tej dobe bol jediným rómskym študentom na celej fakulte. Ako vysokoškolák chodil po Slovensku a zbieral rómsku poéziu, piesne a rozprávky. Vtedy si kúpil svoj prvý písací stroj v Lučenci, ktorý využíva celý život, hoci má aj počítač, ale básne píše stále na písacom stroji. Jeho učitelia boli ľudia ako Milan Rúfus, ktorý bol vtedy odborný asistent na katedre slovenského jazyka, akademik Andrej Mráz, ktorý je najväčší znalec realizmu v slovenskej literatúre, Milan Pišút, Ján Števček, to boli literáti. Keď dostal diplom na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, jeho rodičia boli hrdí. Bolo to aj ich víťazstvo, pretože ho celý čas podporovali. Bolo treba peniaze na cestovanie, na stravu, na internát. Nebolo to jednoduché. Jeho otec pred maturitou predal rádio aby ho podporil. (Hanulová , 2015, s. 9).

1.2 Dospelosť

Pracovný život D. Bangu začal v roku 1963 -1969, kedy učil na gymnáziu v Trebišove, Slovenský jazyk a Dejepis. Na Trebišov má Dezider Banga veľmi pekné spomienky. Mal tam nielen dobrých žiakov, ale aj veľmi dobré vzťahy s kolegami. V Trebišove prežil najkrajšie roky svojho života. „*Trebišov miloval, a Trebišov miluje aj do dnes*“. (Hanulová, 2015, s. 11).

V Trebišove dopísal aj svoj debut: Záružlie a lekno a tiež básnickú zbierku Rozhovory s nocou. V roku 1979 odišiel do Bratislavy a stal sa redaktorom, od roku 1986 šéfredaktorom spoločenského mesačníka Nová cesta, kde pôsobil až do zániku tohto periodika v roku 1990. Po roku 1989 sa stal predsedom občianskeho združenia Romani kultura a šéfredaktorom kultúrno-spoločenského mesačníka Romana (svoj prvý úvodník napísal autor v rómčine) a detského časopisu Lulud'i (Kvietok), ktoré vydáva toto združenie rómskeho etnika v Slovenskej republike. Prvé básne, rozprávky z rómskej ľudovej slovesnosti začal publikovať v prvej polovici šesťdesiatych rokov v súdobých časopisoch. Mal pomerne úspešnú a bezproblémovú kariéru. Nemal ťažkosti presadiť sa, realizovať svoje predstavy. Keď pracoval v televízií v Košiciach, tak ako prvý na Slovensku využíval rómsku kultúru: rómske pesničky, napísal scenáre rómskych rozprávok, televízne hry, kde sa pracovalo s rómskou tematikou. Kniha rozprávok Čierny vlas vyšla práve v Košiciach. Boli to preklady rómskych rozprávok, ktoré zozbieral ako vysokoškolák. Kniha vyšla v náklade tridsať tisíc výtlačkov. Za týždeň boli vykupené. D. Banga sa hlásil k rómskym koreňom vždy, a to si majorita veľmi vážila. Hovorili: ako je to možné? Človek, ktorý má vzdelanie, učil na gymnáziu a pracoval v televízií, mohol by sa tváriť že s Rómami nemá nič spoločné, ale Dezider Banga sa vždy hlásil k Rómom. Dokonca preložil do Slovenčiny Rómske pesničky, teda prebásnil. Vtedajší minister kultúry Miroslav Válek ho stretol na ulici a kričal na neho: „Dežko, čítal som tie tvoje preklady rómskych piesní, to je fantázia! Tam sú také metafory, že ťa obdivujem.“ Zavolať mu aj Milan Rúfus, ktorý bol jeho učiteľom. Bol to práve on, kto ho naučil písať básne. Keď začal uverejňovať básne v mladej tvorbe, tak si ho zavolať a povedal: „Ty si talent, ja sa ti budem venovať.“ Keď mu vyšla prvá básnická zbierka Záružlie a lekno, tak povedal: „Prehovoril básnik.“ Bola to veľká pocta. Bez Bangových básní by bolo bezpochyby bezútešne: bez búrok, bez blčiacich bleskov, bez boriny, borievčia, bahniatok, bez blyskotu beláskov... bez bázne, bez burcujúcej bolesti, bez blaživého bozku, bez blahodárnych blahozvestí.

D. Banga sa po skončení vysokej školy zoznámil s krásnou blondínkou z Lučenca, a ju si aj zobral za manželku. Je Slovenka, oddaná, veľmi ľudsky a rodinne založená, s ktorou má dnes už troch dospelých synov. Federica, Petra a Dalibora. „*Postavila si život na obetovaní sa blízkym*“. (Banga, 1996, s .26). Dezider si to nesmierne ctí.

D. Banga je nadovšetko skromný, milý a výnimočný človek, rómsky básnik a spisovateľ. Žije na okraji Bratislavy so svojou manželkou a psíkom, aj napriek ťažkému životu nestráca nádej a optimizmus. Aj vo svojom veku pokračuje v literárnej tvorbe, ktorú od detstva miluje. Stále rád chodieval na besedy medzi deti a mládež, inšpiruje ich svojimi básňami a poviedkami v rómčine. Motivuje ich, aby na svoj rómsky jazyk, jazyk pochádzajúci zo starobylej kultúry, nezabudli, pretože tento jazyk dokáže spájať Rómov na celom svete.

Básnik, spisovateľ, dramaturg a prekladateľ D. Banga je aj nositeľom štátneho vyznamenania, Rad Ľudovíta Štúra III. triedy za mimoriadne zásluhy o rozvoj v oblasti kultúry, osobitne rómskej literatúry. Zlatú medailu mu osobne odovzdal bývalý prezident I. Gašparovič. (Interview, 2016).

2 VPLYV ŽIVOTA DEZIDERA BANGU NA JEHO TVORBU (ALEBO CHARAKTERISTIKA TVORBY)

Dezider Banga je veľmi komunikatívny človek. Pôsobí veľmi milo a s radosťou rozpráva a spomína na svoje krásne detsvo. Má troch dospelých synov, Federica, Petra a Dalibora, ktorých veľmi miluje. Dalibora sme mali možnosť spoznať u neho doma. Je to veľmi milý človek, ktorý pomáha svojmu otcovi, s vydaním jeho kníh. Dezider má v Zbrojníkoch chalupu, kde má svoje knihy, a tlačiareň. Dezider napriek svojmu veku ešte stále aktívne pracuje. Od Dezidera sme sa dozvedeli veľa vecí, ktoré nám porozprával, a my sme ho s radosťou počúvali. Spomínal na svojich najbližších, ktorých dodnes miluje a samozrejme nezabudol spomenúť aj na svoje úspechy, z ktorých má nesmiernú radosť. Najväčší vplyv na jeho tvorbu podľa neho mal španielsky rómsky básnik Federico Garcia Lorca, ktorého mal mimoriadne rád. Takisto nezabudol spomenúť pani E. Lackovú, ktorú si nesmierne vážil, pretože urobila pre Rómov veľa práce. Prvá rómska spisovateľka na Slovensku, ktorá písala v rómčine. Vyštudovala na Karlovej univerzite v Prahe (1963-1969). Žila na viacerých miestach. Pôsobila ako osvetová pracovníčka rómskych obyvateľov na Krajskom národnom výbore v Prešove, od 1961 v kultúrnom stredisku v Ústí nad Labem, 1969 – 73 vo Zväze Cigánov – Rómov v Prahe, 1976 – 80 v kultúrnom stredisku v Lemešanoch, od 1980 žila na dôchodku v Prešove. (Interview, 2016).

2.1 Vplyv rodiny

D. Banga vyrastal ako každé dieťa. Hoci žili v skromných podmienkach, nechýbalo im nikdy nič. Na minulosť spomína vždy s radosťou a s chuťou. Bol vychovaný tak, aby si strážnika vážil rovnako ako riaditeľa. Jeho rodičia na neho vplývali veľmi dobre. Vďaka nim mohol študovať, vzdelávať sa a stať sa tým, kým je. Veľkú zásluhu na tom mali práve oni. (Interview, 2016).

Otec D. Bangu bol vynikajúci kováč a všetci ľudia chodili k nemu a ďakovali mu, že robí vynikajúcu prácu. „*Môj otec si urobil v päťdesiatych rokoch strednú školu*“. (Interview, 2016). „*Ked' som mal šesť rokov, môj strýko Aladár mi urobil z javora najvzácnejší dar*“. (Interview, 2016). Husličky so štyrmi strunami mu priniesli radosť zo všetkých strán. Jeho brat Jonáš ho naučil na nich hrať rómske pesničky. „*Lúbim ich od detstva do staroby*.“ (Interview, 2016). Jeho starký Miško plietol krásne košíky. Ľudia si do nich ukladali ovocie. Keď prišla zima, jeho starký mu urobil z dreva žlté sánočky.

„*Sáňkoval som sa na nich na bielučkom sniežiku*“. (Interview, 2016). D. Banga sa veľmi radoval a ľúbil svojho starkého od detstva až do dnes. Jeho mama bola dojička. „*Každé ráno mi pripravovala desiatu do školy aby som nemyslel na jedlo, ale sústredil sa na učenie*.“ (Interview, 2016). Jeho mama chodila do dediny kamarátke pomáhať dojiť kravy. Kamarátka dávala jeho mame do krčiazka mlieko. „*My sme mali sladučké raňajky*“. (Interview, 2016). D. Banga úspešne zmaturoval. Všetci jeho kolegovia išli po maturite učiť. On jediný pokračoval na filozofickej fakulte univerzity Komenského v Bratislave, kde študoval slovenčinu a dejepis. Po skončení vysokej školy sa oženil, a odišiel spolu aj s manželkou do Trebišova, kde pôsobil ako stredoškolský profesor.

D. Bangu spolužiaci mali veľmi radi. Srdečne ho privítali. Nerobili rozdiel a ani im nevadilo, že triedny profesor je cigán. V tej dobe to nikto neriešil. Vyučoval slovenčinu a dejepis, no predovšetkým učil viac dejepisu, pretože učiteľov s touto aprobáciou v tom čase bolo veľmi málo. Veľmi dobre zapadol do kolektívu. Pamätám si, že bol tuhý fajčiar (smiech). Chodili sme spolu na výlety aj s manželkami a varili sme guláš. V tom čase sa D. Bangovi narodili aj dvaja synovia. Po šiestich rokoch odišiel do Košíc. Odvtedy som o ňom nepočul. (Galgan, 2016).

2.2 Vplyv osobností v jeho živote

D. Banga mal veľa osobností, ktoré ovplyvnili jeho život. No za najväčšiu osobnosť považuje Rómskeho španielskeho básnika Federica Garcíu Lorcu, ktorého má mimoriadne rád. Jeho najstarší syn dostal meno po ňom. (Interview, 2016).

Federico Garcia Lorca sa narodil 5. 6. 1898 v dedine Fuente Vaqueros a zomrel 19. 8. 1936 vo Viznar pri Granade. Španielsky básnik a dramatik. Narodil sa v statkárskej rodine. Študoval na filozofickej a právnickej fakulte v Granade. „Od detstva sa zaujímal o hudbu, maliarstvo a literatúru“. (Varga, 2011, s. 89). Dvadsaťročný vydal svoju prvú knihu básnických próz *Impresiones y paisajes* (Dojmy a krajiny, 1918), v ktorej opisuje študijnú cestu po Kastílii. Od 1919 žil v Madride, kde sa zaradil medzi popredných príslušníkov španielskej povojnovej lit. generácie. Roku 1933 založil kočovnú divadelnú spoločnosť *La Baracca*, ktorá šírla klasický odkaz španielskeho dramatického umenia. Koncom 1933 podnikol prednáškové a divadelné turné po Argentíne. Po vypuknutí generálneho povstania ho pri Granade zastrelili falangisti. V lit. tvorbe sa Garcia Lorca sústredil na poéziu a drámu. Po prvej úspešnej zbierke *Libro de Poemas* (Kniha básní,

1921) denníka svojej nepokojnej mladosti, publikoval už zrelé básnické diela. Vo vrcholnom diele *Romancero Gitano* (Cigánske romance, 1928, výber 1955) sa organicky spájajú všetky hodnoty z prechádzajúceho tvorivého obdobia. Syntézou avantgardného umeleckého postupu (metafora, obrazové prostriedky ap.) a tradičných prvkov andalúz, ľudovej poézie (celková atmosféra, motívy postavy, príbehy, forma). Federico Garcia Lorca utvoril kultivované básnické dielo, kt. malo veľký ohlas. V ďalšom období podľahol vplyvu surrealizmu, ako vidieť zo zbierky *Poeta en Nueva York* (Básnik v New Yorku, 1940). Táto zbierka obsahuje majstrovskú ódu na Walta Whitmana. Čerpal zo starých spevníkov: *Seis poemas gallegos* (Šesť galícj. básní, 1936) i z tradičnej arab. andalúz, poézie: *El dívan del Tamarit* (Diván sadu T, 1940). Rovnako významné je i Garciove Lorcove dramatické dielo, kt. pre jeho spontánnosť a mnohostrannosť mnohí prirovnávajú k divadlu Lopeho de Vega. F.G. L. aj vo svojich hrách vedel spojiť ľud, prvky s umelými postupmi a moderné výboje s odkazom nár. tradície. Ich dram. hodnoty sú umocnené vysokými básnickými kvalitami. Vrchol dram. tvorby predstavujú hry zo špan. vidieckeho prostredia: *Bodas de sangre* (Krvavá svadba, 1933, 1961), *Yenna* (Plánka, 1934, 1965). Popri znamenitej psychologickkej kresbe postáv sa v nich uplatňuje aj sociálny a spoločensko – kritický faktor. Z ďalšej tvorby : *Poema del cante jondo* (Spev na andalúzsku nôt, 1931), *Llanto por Ignacio Sánchez Mejiás* (Spev pre I. S. M., 1935). Mariana Pineda (1927), *La zapatera prodigiosa* (Čarokrásna pani majstrová, 1930, 1965) a i u nás je známy výber z poézie *Raz do vyhne vošla luna* (1969) a *Tak som ťa videl* (1975).

Ukážka :

Sonet nežné výčitky

Prečo len stratíš mám krásu tak zázračnú,
oči tvojich kamenných strnulosť nehybnú,
vdychov tvoju vôňu, tú ružu tak krásnu,
ktorú mi na líca pokladáš s nočnou tmou.
Prečo len zostávam na brehu nad skalou,
bez hlíny, kvety, i vetvy mojej zahynú,
čím len utíšim bolesť svoju zúfalú,
som len kmeň, stratil som aj miazgu hojivú.
Ak si mojím pokladom naveky skrývanými,
ak si mojím krížom mojou bolesťou zroseným,
som ak ja psom len tvojím, poslušné oddaným,
nedaj mi stratiť, čo bolo a je teraz mojím,
dovoľ nech vody tvoje rieky zas okrášlim
lístim odraným mojím jeseňou šialeným.

3 LITERÁRNA TVORBA

Najväčšia záľuba, ktorej sa venuje dodnes, je jeho literárna tvorba. No najmä jeho poézia ktorú robí s nadšením.

3.1 Poézia

„*Básnik musí vidieť ako vidia iní. Musí vidieť pád zrníčka a musí vidieť, ako padá do hĺbín Zeme. Básnik musí vidieť, ako triešti pavučina svetla v náraze o lúč slnka. Básnik rúca hranice konvencie*“. (Jurík, 2011, s. 58). „*Bez poézie by bol život natolko fádny, že by sa zunoval samému človeku*“. (Tvrdí Dezider Banga). Ešte ako začínajúci autor objavil v textoch rómskych piesní mnoho poézie, ako vysokoškolák sa pustil do zbierania rómskych piesní a rozprávok. Nachádzal v nich mnoho podnetov pre svoju básnickú tvorbu. Aby túto tvorbu priblížil aj slovenskému čitateľovi, prebásnil rómske texty do slovenčiny. Debutom bola kniha prekladov rómskych piesní s názvom *Pieseň nad vetrom. Život Rómov sa vymyká tradičným konvenciám, a ako modernému básnikovi mu poskytoval a poskytuje podnety na básnickú tvorbu.*

„*Počas štúdií v Krupine začal písať prvé básne, ako aj reportáže zo života Rómov, ktoré prispieval do Mladej tvorby a Kultúrneho života*“. (Hanulová, 2015, s. 8). Objavil španielskeho básnika, Fedorica Garcíu Lorcu, ktorý bol vynikajúcim básnikom a dramatikom. Bol Rómom a taktiež písal básne o Rómoch. V tom čase mu vyšla prvá básnická zbierka *Záružlie a lekno* (1967) Svoju prvú báseň uverejnil na stránkach *Mladej tvorby* v rubrike *Nové hlasy* spolu s neskorším prozaikom Vincentom Šikulom. Bolo to obdobie, v ktorom v slovenskej básnickej záhrade trhali burinu schematizmu, ktorá bujnela v päťdesiatych rokoch. V roku 1963 vyšiel generačný zborník mladej generácie *Dúfam, že nevyrušujem, Eva*. V tomto zborníku predstavil rozsiahly cyklus básni. Dezider Banga sa podieľal na antológii rómskej poézie *Verše z vrbiny* (1993) a antológii rozprávok *Paramisa* (1992). Týmito edičnými aktivitami sprístupnil kultúrne bohatstvo Rómov a dokázal, že majú bohaté tradície a zvyky. Začal vydávať časopis *Roma*. Bolo to prvé periodikum o Rómoch na Slovensku, na jeho stránkach začali publikovať rómsku literatúru v rómskom jazyku. Začali sa objavovať knihy rómskych autorov. Bolo potrebné študentom v školách pripomenúť, že aj Rómovia majú svoju literatúru a že aj v rómskom jazyku sa dajú tvoriť literárne texty. Neskôr začal vydávať časopis pre rómske deti *Lulud'i - Kvietok*. Publikuje v ňom rozprávky pre deti v rómskom jazyku. Zbierka *Horiaca višňa* (1983) vyšla až trinásť

rokov po predchádzajúcich knihách poézie, za ktorú dostal ocenenie Najlepšia kniha roka. V jej básňach sa vracia do detstva a rokov mladosti, ktoré vyznievajú idylicky a romanticky. V tom čase robil v redakcii Nová cesta. Horiaca višňa je básnický návrat k ľudským hodnotám. Láska k matke, úcta k predkom, láska k rodnej hrude, ale aj hľadanie pravdy o sociálnom postavení človeka. Každý človek tieto hodnoty hľadá tam, kde ich sám prežíval. V jeho prípade je to hrad so štyrmi vežičkami na každú stranu sveta, v ktorom kraľuje jeho matka. Po roku (1989) vyšli zbierky Slniečny vánok (1999) a Agáty neumierajú (2004) a vo výbere Lyrika (1992) je aj dovtedy nepublikovaný cyklus Lúčenie s ohňom. Z básní cítiť akosi viac melanchólie, v tuláckom svete sú vietor, voda, oheň či mesiac. Rómovia ešte dodnes zachovávajú najcennejšie ľudské hodnoty, akými je láska k životu. Z týchto veršov vane nostalgia a strach o budúcnosť ľudu, ktorý aj v dospelosti nesie v sebe detskú dušu. Autorove literárne začiatky vychádzali nielen z modernej slovenskej, ale aj zo svetovej poézie. Obdivoval literárnu tvorbu Jeana Nicolasa Arthura Rimbauda, Charlesa Baudelaira, Stephana Mallarmého, z modernejších Saint-John Persa, miloval aj preklady českého básnika Karla Čapku. Obdivoval Vítězslava Nezvala, Jiřího Wolkra, Františka Hrubína. Dobrým učiteľom pri literárnej tvorbe mu bol aj básnik Milan Rúfus, ktorý bol vtedy odborným asistentom na katedre slovenského jazyka, ďalej akademik Andrej Mráz, ktorý je najväčším znalcom realizmu v slovenskej kultúre. Osobne sa kamarátil s básnikmi, ktorí sa združovali v literárnom časopise Mladá tvorba ako Janko Stacho, Janko Šimonovič, Mikuláš Kováč, Štefan Stražay, Janko Buzássy. Ako vysokoškolák chodil po Slovensku a zbieral rómsku poéziu, piesne a rozprávky. Vtedy si kúpil svoj prvý písací stroj v Lučenci, ktorý využíva celý život, hoci má aj počítač, ale básne píše stále na písacom stroji. „*Jeho úplne prvá kniha je Pieseň nad vetrom - boli to preklady cigánskych piesní, ale bola to vlastne aj vlastná autorská tvorba, pretože musel to celé prebásniť*“. (Hanulová, 2015, s. 10). Je to vlastne výber 42 cigánskych ľudových piesní v autorovom básnickom preklade.

Dezider Banga je autorom, ktorý svoje zdedené skúsenosti pretavuje do svojisky citlivých veršov. Niet v nich chaosu ani pocitu ohrozenia. Prichádza poláskat' zranené vnútro ľudí nešťastne uväznených v osídľach tzv. pokroku, všetkých tých, ktorí boli priskoro odtrhnutí od matkinho prsníka a vyhnutí do neprívetivého sveta a ich bratia a sestry sa im nechceme stali súpermi v boji o prežitie. Sám totiž pochádza zo sveta, ktorý bol postihnutý dravosťou silnejšieho a prišiel o svoje ideálne usporiadanie. Etnicita v týchto básňach je až na druhom mieste. V ich popredí je skutočná básnická schopnosť vylúpiť a použiť detaily, ktoré majú viac ako efemérne trvanie a ako dokonale prototypy

reality stoja za pyšné vyčáčkaným, natupírovaným svetom neónov a nebotyčných betónových monštier. „*Bangové básne sú plné citu voči ľudu i veciam*“. (Gajdoš, 2000, s. 10). Často sa na ne pozerá s perspektívy minulého. Symboly cigánskeho sveta autorovi stačia na vyjadrenie všetkých podstatných vecí bytia. Básne autora, ktorý vstúpil na scénu oficiálnej literatúry už dosť dávno na to, aby nemal právo na zostarnutie, zostávajú stále sviežimi.

Bangova tvorba vychádza z autorovho zážitku a tradície cigánskej ľudovej poézie nielen v ideovo-tematickej rovine (to by zvädzalo k nepríjemnému dôrazu na exotizmus). Túto determináciu obsiahla vo svojom celku. Svedčí o tom skutočnosť, že autor sa z básne v maximálnej miere snaží vytlačiť civilizačné, ale aj spoločenské alebo individuálne ľudské prvky a obsadzuje ich miesto prvkami prírodného bytia. Stáva sa tak jeseninovským orgánom na vyjadrenie nevyčerpatel'ného smútku polí a jeho básne nadobúdajú vysokú mieru univerzálnosti, hoci vo vymedzenom priestore. Na druhej strane vie upozorniť na svetlé stránky svojho sveta a vyniesť z jeho tragiky poéziu, ktorá má aj svoj zmysel inštruktívny: učí zázračnému pohľadu na svet, učí tešiť sa z prostej skutočnosti, že dážď je modrý, na čo sme už dávno zabudli. Potrebujeme toto pripomenutie prírodného v človeku a zdôraznenie jeho bezprostredného zväzku so svetom. Cítíme radostnú spontánnosť, nevykonštruovanosť lyrického videnia, lebo báseň sa tu nevydobýja slovám, ale nachádza na ceste, alebo prosto existuje. Jeho poézia sa čitateľovi prihovára predovšetkým svojimi typickými farbistými a konkrétnymi veršami. „*Rómska rozprávka je základom jeho poézie*“. (Hanulová, 2015, s. 11).

Podľa P. Plutka autor v rómskom folklóre hľadal „*zdroj inšpirácie, cítil sa s ním byť kultúrne spätý a videl v ňom prirodzený základ pre umeleckú tvorbu, genetickú zakotvenosť rómskeho etnika, jeho erbové znaky, ktorými sa líši od iných národností a kultúr*. Básnik D. Banga vo svojej neintencionálnej tvorbe „*uplatňuje harmonizujúci, lyrizujúci, romantizujúci, skrášľujúci prístup k realite rómstva a Rómov, pocit uspokojivého krásna*. Aj podľa V. Zemana si D. Banga „*vytvára svoj vlastný, špecifický, výrazný vnútorný básnický svet, v ktorom sa orientuje na to najkrajšie, najradostnejšie, čo môže Róma potešiť v jeho neradostnom živote, preto sú uňho od začiatku výrazné etno uvedomovacie tendencie*“.

Dezider Banga patrí k mimoriadnym zjavom slovenskej poézie. Ako Róm pozná dôverne ľudovú slovesnosť, svojho národa a jeho verše sú plné imaginatívnosti, zázračná, spontaneita, hravosť a dráždivá zmyselnosť. Píše po slovensky a rómsky, ale jeho najlepšie diela sú písane v slovenčine. Je súčasťou rôznofarebného vejáru slovenskej

poézie. To, že sa rozhodol preložiť svoje verše do rómčiny je nanajvýš dobrá a potrebná voľba. Nielen pre uvedomenie si, že máme básnika, ktorý „gádžom“ približuje svet Rómov, ale spätne prekladom do rómčiny môže inšpirovať aj ďalších potencionálnych tvorcov svojho národa. Túto snahu treba uvítať a všemožne ju podporiť. Je potrebné ešte dodať, že Banga je známy aj v zahraničí. „Jeho tvorba je súčasťou mnohých zahraničných antológií, ktorá vyšla v pravlasti Rómov, v Indii, ktorej som bol zostavovateľom“. (Volko, 2012, s. 319).

Dezider Banga akoby písal len jednu knihu, ale každou svojou novou zbierkou rozširuje svoj diapazón návratov do minulosti a spriahnutí so súčasnosťou. Jeho imaginácia nachádza stále nové a nové ostrovy inšpirácie a jeho jedinečnosť spočíva aj v jednoduchosti výrazu pochopiť aj zložité veci. „Z jeho zbierok je možné zostaviť aj akési antropologické kódy reflexie na minulosť Rómov, ako si ju premietali do ľudovej tvorivosti, idealizovali neraz ťažký život“. (Volko, 2014, s. 71). Mnohé verše sú venované matke ako nositeľke nielen tepla domova, ale aj ako prvej osobe, ktorá otvára svojmu dieťaťu svet, jeho základné smerovanie „Rozprávочки ktoré mi rozprávala premenili sa na poklad môjho života“. (Banga, 2014, s. 71).

V súčasnej slovenskej poézii predstavuje Banga pomerne vzácny typ spontánneho lyrika. Obohacuje profil dnešnej básnickej tvorby a vytvára protiváhu analytickým tvorcom. Vracia poézii charakter spevu. Jeho poéziu nemožno redukovat' na prvky, ktoré si osvojil z ľudovej tvorby, pretože priberá k nim aj poučenie z modernej európskej poézie, najmä jej „poetistického“, senzualistického prúdu. Knižný debut Záružlie a lekno (1967) predstavuje v tomto zmysle vyváženú syntézu v čistom lyrickom tvare. V popredí stoja motívy žiaľu a šťastia, práce a piesne, lásky a ciest; pozadie vytvára prírodná scenéria. Dominujúcou náladou zbierky je melanchólia. Ďalšie dve zbierky Rozhovory s nocou (1970) a Modra búrka (1970) potvrdzujú, že ide o básnika už vyhraneného.

Literárny kritik Štefan Moravčík o Bangovej poézii napísal: „Pre človeka, ktorý chodí po svete ako strom búrkou doráňaný, má táto poézia hojivosť jelšového lístočka, nevýslovnú skromnosť a pokoru liečivého skorocelu“. (Moravčík, 2006, s. 5).

Básnik Lubomír Feldek ju charakterizoval : „Jeho poézia je zvláštna, malebná, vyviera z osobného zážitku a skúsenosti a je pevne sociálne zakotvená“. (Feldek, 2006, s. 5). A čo hovorí o nej sám básnik? „Narodil som sa lyrikom a preto som to nemal nikdy ľahké Hľadám obraz svojej doby a príroda mi drží palce“. (Banga, 2006, s. 5).

Jeho lyriku presvetľujú motívy skromného detstva, robotnej mamy a pracujúceho otca, ktorý chodieval do maše a za kúsok chleba vylieval železo a žiaľ. Farby svetla, nevšedná zmyslovosť a prirodzená hudobnosť, to je to, čo sa vinie celou Bangovou lyrikou.

Poézia

- Záružlie a lekno (1967)
- Modrá búrka (1970)
- Rozhovory s nocou (1970)
- Horiaca višňa (1983)
- Magnólie zhasínajú (1989)
- Lyrika (1992)
- Slniečny vánok (1999)
- Agáty neumierajú (2004)
- Le khamoreskere čhavore / Slniečkové deti (2012)
- Krčiažky so živou vodou (2014)
- Láska je srdcom vesmírneho zvona (2016)

Najnovšia básnická zbierka, *Láska je srdcom vesmírneho zvona*, ktorá vyšla v tomto roku bola prekvapením pre všetkých. V tejto jeho novej poézii nájdeme jeho minulosť, spomienky na detstvo, láska k jeho rodnej dedinke, láska k Rómom, láska k jeho synovi Federicovi atď... Krst tejto básnickej zbierky sa konal v Bratislave 28. 09. 2016, kde sme mali možnosť zúčastniť sa. „*Bol to krásny zážitok, na ktorý nikdy nezabudnem*“.(Interview, 2016). Majster Dezider Banga sa neubránil ani slzám, bolo to dojímavé a krásne pozeráť sa na človeka, ktorý napriek svojmu veku, a zdraviu tak aktívne pracuje.

Recenzovaná zbierka *Láska je srdcom vesmírneho zvona* je pretkaná do minulosti. „*Autor, je ku všetkým láskavý, jeho Hradište je mikrosvetom vesmíru básnika, rozsvietené hviezdickami poznania a spomínaním*“.(Volko, 2016, s. 80). Zbierka je plná lásky v rôznych podobách, je viac realistická ako imaginatívna a používanie zdobnenín (možno aj pričasté) ešte zvyrazňuje prítulnosť autora k osudu svojmu a ľudu.

Ukážka :

Láska k môjmu oteckovi kováčovi

Môj starký Miško vystával oteckovi blízko nášho domčeka kováčsku dielňu.

Okolo nej zasadil zlatučké agátiky. Z dubového dreva mu vypálil uhlíky.

Ohník v dielničke spolu s kováčskym mechom spieva. Otecko v ohníku farbí tmavé železo do ružova. Na zvončeku konvalinky kuje z ružového železa klinčky, držiaky, na brány a lemeše na pluhy. Roľníci z okolia prichádzajú k oteckovi a ďakujú mu, že ním vykuté lemešíky krásne hladkajú pôdu a v nej vyrastá zlatučké obilie. Hovorili, že nikto druhý také vzácne lemeše nekuje. Keď orú roličku sadajú na ňu zlatučké dúhy. Ja veľmi ľúbim svojho otca kováča. Od detstva mi k srdcu radosť prináša.

Báseň z novej básnickej zbierky : Láska je srdcom vesmírneho zvona.

Ukážka :

Záružlie a lekno (Úryvok)

Kováč

Môj otec kováč, po rukách mu tečú modré potôčky.
Keď som bol malý chlapec, ťahával som mu vo vyhni
kováčsky mech. Ó, otec vykuj silné srdcia zvonom,
nech zvoní ľudom do svedomia. Obuj dobre kolesá,
tie okrúhle vzdychy žltých agátov. Ó, otec vykuj
silné srdcia zvonom, nech zvoní ľudom do svedomia.
Vykuj ostré čakany, nech čierna zem,
ktorú sme tehličkami slz vykladali, zazvoní.
Ó, otec vykuj silné srdcia zvonom,
nech zvoní ľudom do svedomia, kým na zemi
bude si deň obliekať bielu košeľu.

3.2 Tvorba pre deti a mládež

Ukážka :

(Lúčenie s ohňom)

Deti sú deťmi, nesú pochodeň života,
nech žijú v kolibách, alebo v palácoch.
Deti sú nevinné, deti sú zraniteľné,
deti sú opustené, deti sú hladné,
deti sú bosé, deti sú bezbranné,

aj deti z detských domovoch rodia sa z rodičov.

Deti sú krehké ako lupienky,

deti sú budúci mudrci.

Čierny vlas, výber z rómskych ľudových rozprávok (1970). Z typologického hľadiska tieto rozprávky možno zaradiť aj k čarodejným rozprávkam, kde dobro reprezentované „Cigánmi“ víťazí za pomoci nadprirodzených predmetov, bytosti a hovoriacich zvierat nad rozličnými podobami zla. Jazyk týchto rozprávok je bohatý na metafory a prirovnania. Skromnosť, zmysel pre spravodlivosť, úcta k predkom a celému spoločenstvu, obhajoba chudobného, ale aj slobodného kočovného spôsobu života, to všetko charakterizujú jednotlivých hrdinov rozprávok. Romano hangoro - Rómsky šlabikár (1993). Potrebu vytvoriť tento šlabikár autor odôvodnil hlavne tým, že Rómovia boli za predošlého režimu len etnickou skupinou. On, ako podpredseda rady vlády pre národnosti trval na tom, aby boli Rómovia uznaní za národnosť, pretože každá národnostná menšina má právo na vzdelanie vo svojom materinskom jazyku. Paramisa – zostavil Dezider Banga, antológia rómskej ľudovej rozprávky (1993).

Rómska rozprávka (paramisa) je v kontexte rómskej literatúry a literatúry pre deti a mládež s rómskymi postavami na Slovensku najdominantnejším prozaickým žánrom v tvorbe rómskych i nerómskych autorov. „*Rozprávkové príbehy mali oddávna osobitné miesto a význam v každodennom živote Rómov*“. (Hlebová, 2010, s.7). Rozprávačmi vážnych i humorných príbehov zo života Rómov alebo fantastických rozprávok o kráľoch a rôznych nadprirodzených bytostiach boli len muži (ženy rozprávali rozprávky deťom doma). Rómsky básnik a spisovateľ D. Banga nachádza vo svete rómskej rozprávky (paramisa) najväčšie bohatstvo chudobného ľudu, ktoré si Rómovia priniesli zo svojej indickej pravlasti. Vo svete rozprávok ich nikto neprenasledoval a nepodceňoval. Do tohto sveta nevstupovali žandári a ani iní ľudia v uniformách. Tento svet bol iba pre Rómov. Stačilo rozložiť oheň, posadať si na kamene a z úst múdreho Róma začal plynúť neopakovateľný príbeh, ktorý uchvátil každého poslucháča. „*Rozprávka sprevádzala Rómov po celý ich život – od narodenia po smrť*“. (Hlebová, 2010, s. 8). Rozprávky rozprávali aj počas tmavých nocí pri svojom mŕtvom príbuznom, ktorý vtedy akoby žil medzi nimi naďalej. Najčastejšie však bola rozprávka pre Rómov svetielkom, ktoré ich sprevádzalo na dlhých cestách. Bola v nej zakliata múdrosť starých Rómov, ich pamäť a zmysel pre spravodlivosť. V rozprávke sa všetko personifikovalo, napr. Pán Boh chodil po svete a navštevoval chudobných, Smrť dohnala chudobných na ich kamenných cestách,

Chudoba sa túlala príbytkami a pod. Veľmi častou hrdinkou v rómskych rozprávkach bola rómska matka – matka trpiaca, odpúšťajúca, žehnajúca. Ani v rómskych rozprávkach nechýba klasický boj dobra so zlom, hoci nositeľom zla býva často sám protagonista a silu zla určuje nielen samotná dramatická situácia, ale aj charakter, povaha a spôsob života rómskej postavy. Rómovia uchovávajú svoje rómstvo (olašský jazyk a reč, kmotrovstvo, krst, zásnuby, svadba, rómsky súd, vzťah k najbližšej a vzdialenej rodine, úcta, vinš, pieseň, tanec, obliekanie a rómske mená) tak, aby každý o nich vedel, že sú Rómovia.

Rómsku identitu (romipen) môžeme podľa M. Vágnerovej identifikovať na základe antropologických znakov (prejavujú sa odlišnosťou zovňajšku, pôsobia ako zdanlivé potvrdenie celkovej odlišnosti), ale aj etnických znakov (vlastný jazyk, normy, hodnoty, kultúra a tradičný spôsob života), ktorými sa príslušníci tejto minoritnej skupiny líšia od iných sociálnych skupín, najmä majoritnej spoločnosti.

„Bohatstvo rómskeho ľudu je jedinečný svet: svet rozprávky... A aj keď všetko stratili, šiator nad hlavou i chlieb, jediné, čo im zostávalo, bol ich zvláštny rozprávkový svet... Rómom sa rozprávka stala chlebom a soľou, priezračným prameňom vody, z ktorého pili celé generácie, aj keď cez osady tiekla pričasto voda čierna a kalná. Rozprávka bola prítomná medzi Rómami, keď sa narodilo dieťa. Rozprávkou mu veštili dlhý šťastný život, plný slobody a lásky...“. (Banga, 2010, s. 7).

Ukážka :

Vodná pani (Paramisa) Úryvok

Bolo to tam, kde slnko zapadá a voda sa vracia z mora do riek a potokov. Na brehu veľkej vody, v malom domčeku žil starý Purum so svojím vnukom Lolom. Pri domčeku stála veľká breza a pod ňou maličká búdka a v nej verný pes Džukel. Boli veľmi chudobní, živili sa iba chytaním rýb. Ryby, ktoré ulovili, chodili predávať do mesta, vzdialeného od domčka na deň chôdze. Starý Purum sa do mesta vybral vždy skoro ráno a vrátil sa len na druhý deň v noci. V meste starý Purum mnohokrát ryby nepredal, preto sa vracal s holou rukou späť. Na veľké siete nebolo peňazí, a preto sa museli uspokojiť s úlovkom do malej siete. Predtým bolo v domčeku rušnejšie, ale starého Puruma žena umrela a dcéru so zaťom odniesla voda ktovie kde. Raz odišli a viac sa nevrátili. Ešte dobre, že mali verného Džukela, ktorý strážil domček, keď neboli doma. Návštev bolo tiež málo, len sem tam prišli do domčka tuláci, ktorí sa skrývali po kraji pred očami svojich pánov. Starý Purum nepohrdol ani takouto návštevou. Bol rád, že sa od nich dozvedel, čo je nového vo svete.

Malého Lola veľmi zaujímal rozprávanie tulákov, od nich sa dozvedel, že vo svete žijú ľudia bohatí a chudobní a že tí chudobní musia počúvať bohatých, lebo ak nie, stane sa veľké nešťastie.

Geni barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ (1993) Maľovaná rómčina - Farbindi Romani čhib (1996). Slniečkové deti - Le Khamoreskere Čavora (2012), zbierka svojich najlepších básní a poviedok z celoživotnej tvorby.

Kedysi, pred rokmi, bol u Dezidera Banga na návšteve na chalupe pri Želiezovciach jeho vnúčik. V noci ochorel, a on s ním musel ísť na pohotovosť na detské oddelenie. Na oddelení sa ozýval plač chlapčeka, ktorý mal zrejme veľké bolesti, ale lekárka nerozumela reči, ktorou chlapček hovoril. Márne sa k nemu prihovárala slovensky, maďarsky, ale chlapček nerozumel ani slovo. Dezider Banga sa ponúkol za tlmočníka a lekárka jeho iniciatívu prijala s radosťou. Chlapček rozumel lekárke a lekárka chlapčekom slovám. Na ceste domov mu zišla na um myšlienka na písanie Maľovanej rómčiny. Pri hlbšej analýze problematiky sa ukázalo, že mnoho rómskych detí pred vstupom do základnej školy neovláda iný jazyk ako rómčinu. Táto jazyková bariéra sťažuje prácu nielen učiteľovi, ale dostáva do neriešiteľných situácií predovšetkým malého žiaka. Maľovaná rómčina a čítanka by mala byť akousi lávkou medzi učiteľom a rómskym žiakom. (Krajčo In Banga ,2005, s. 8-9). Spolu s výtvarníčkou, akademickou maliarkou Jarmilou Veľkou sa snažili priblížiť dieťaťu svet, ktorý ho bezprostredne obklopuje. Prírodu, školu, mesto, veci, s ktorými sa denne stretáva. Pomenovania obrázkov sú dôsledne dvojjazyčné, a tak vlastne vznikol rómsko-slovenský prekladový slovníček. Maľovaná rómčina je obohatená o krátke rómsko-slovenské rozprávky a najznámejšie rómske pesničky. „*Verím, že Maľovaná rómčina a čítanka sa stane dobrým pomocníkom nielen pre učiteľov rómskych žiakov, ale predovšetkým pre rómske deti*“. (Banga, 1996, s. 24).

V rómskom jazyku vyšli už rozprávky, básnické zbierky a vychádza aj detský časopis Lulud'i. V tomto časopise za jeho existencie vyšlo množstvo poézie, rozprávok, poviedok. Dá sa povedať, že vzniká v ňom rómska literatúra pre deti. Do rómčiny boli predložené ukážky mnohých diel slovenských spisovateľov, medzi nimi nechýba ani Ľudmila Podjavorinská a ďalší poprední spisovatelia.

3.3 Scénaristika a editorská činnosť

D. Banga sa okrem poézie a tvorbe pre deti a mládež venoval aj scénaristike, kde pracoval v Slovenskej televízii v Košiciach. Od roku 1970 až 1980. Spolu napísal šesťdesiat šesť titulov, väčšinou rozprávky – večerníčky, tzv. niekoľkodiadne.

Seriál : Nedeľná chvíľka poézie

Relácia: Rieka

Rok výroby: 1970

Anotácia: Verše D. Bangu. Recituje Viera Strnisková

Táto relácia trvala štyri minúty. Podieľali sa na nej siedmi autori z toho jedenkrát D. Banga.

Relácia: Piesne na kolesách

Rok výroby: 1970

Relácia trvala dvadsaťosem minút a štyridsať sekúnd.

Anotácia: Podľa cigánskych ľudových piesni - vízie zo života cigánov cez spev.

Na tejto relácii sa podieľalo desať autorov z toho jeden bol D. Banga.

Relácia: Epaš/ Bola jedna kňažná

Anotácia: Televízna inscenácia cigánskych rozprávok

Rok výroby: 1970

Relácia trvala Päťdesiatšesť minút

Na tejto relácii sa podieľali pätnásť autori z toho dvakrát bol D. Banga

Relácia: Buroviarko

Rok výroby: 1971

Anotácia: Rozprávka o malom cigánskom chlapčekovi a jeho husličkách.

Táto relácia mala dvadsaťštyri časti, a trvala deväť minút.

Na tejto relácii sa podieľali ôsmi autori z toho dvakrát D. Banga.

Relácia Rupummo / Rozprávky z dlane

Anotácia: Večerníkový seriál na námety cigánskych rozprávok

Tento seriál mal osem častí ktorý trval osem minút a desať sekúnd.

Rok výroby: 1972

Na tejto relácii sa podieľali deviaty autori, z toho dvakrát D. Banga.

Relácia: Zahrajkov prvý deň / O psíkovi Zahrajkovi1.

Rok výroby: 1973

Anotácia: Bábkový večerníčkový seriál na dobrú noc

Tento seriál mal sedem častí ktorý trval trinásť minút a dvadsaťštyri sekúnd.

Na tejto relácii sa podieľali siedmi autori z toho jeden bol D. Banga.

Relácia: Ako ježko zachránil veveričku

Rok výroby: 1975

Anotácia: Večerníčkový seriál

Táto relácia mala sedem častí ktorá trvala deväť minút a päť sekúnd.

Na tejto relácii sa podieľali siedmi autori z toho dvakrát D. Banga.

Seriál: Rozprávky z lesnej lúky

Relácia: Prekvapenie

Rok výroby: 1978

Anotácia: Večerníčkový bábkový seriál pre deti

Táto relácia mala dvanásť častí ktorá trvala osem minút a tridsať sekúnd.

Na tejto relácii sa podieľali deviaty autori z toho dvakrát D. Banga.

Relácia: Priezračná lúka /pásmo poézie

Rok výroby: 1978

Anotácia: Krehké poetické vízie, ktoré v básnikovi vyvolávajú krásy slovenského kraja, idea šťastného domova, ale aj spomienky na niekdajšiu biedu a trápenie. Recitujú : Ľubo Záhon, Jana Kamenistá a Jozef Mladon.

Táto relácia mala len jednu časť a trvala dvadsaťdeväť minút a štyridsať sekúnd.

Podieľali sa na nej jedenásti autori z toho dvakrát D. Banga.

Relácia: Zasvietila luna

Rok výroby: 1979

Anotácia: Výber básni z diela D. Bangu pre chvíľku poézie.

Táto relácia trala štyri minúty a štyridsaťosem sekúnd.

Podieľali sa na nej ôsmi autori z toho jedenkrát D. Banga.

Relácia: Krajine rastú sladké mozole

Rok výroby: 1980

Anotácia: Inscenované pásmo poézie komponované z prírodnej lyriky slovenských básnikov s tematikou leta. Vyznanie z lásky k prírode a jej krase, ale aj k svojmu domovu a človeku v ňom, k jeho práci. V záverečnej piesni, ktorú pripravil R. Geri na slova básne M. Kováča. Táto krajina, mladí ľudia vzdávajú hold krajine, v ktorej sa narodili, vyrástli a ktorá je ich jediným domovom.

Táto relácia trvala tridsaťsedem minút a päťdesiatštyri sekúnd.

Relácia : Čierny vlas

Rok výroby: 1989

Anotácia: Bábková rozprávka hra s tematikou života Rómov.

Pôvodná bábková rozprávka o cigánovi, ktorý s rodinou odíde preč od ľudí a spozná, že ani to najväčšie bohatstvo nevyváži ľudskú spolupatričnosť. Cigán získa veľký poklad od čarodejníka, no musí odísť aj s rodinou na pusté miesto, kde nie sú iní ľudia. Užíva si svoje bohatstvo, no čoskoro celej rodine začne chýbať ľudská spoločnosť a uvedomia si, že bohatstvo nikdy nedokáže nahradiť blízkych a ich priateľstvo.

Táto relácia trvala dvadsaťpäť minút aj tridsať sekúnd.

Podieľali sa na nej ôsmi autori z toho jedenkrát D. Banga.

V Košiciach pôsobil desať rokov ako dramaturg Literárnej redakcie Slovenskej televízie, kde počas svojho pôsobenia ako prvý na Slovensku využíval rómsku kultúru v televízii: rómske pesničky, písal scenáre rómskych rozprávok, televízne hry, podieľal sa na všetkom kde sa pracovalo s rómskou tematikou. Z Bratislavy prichádzali herci do Košíc, ktorí v jednotlivých predstaveniach hrali Rómov. Večerníčky, televízne hry sú dostupné v archíve Slovenskej televízií v Košiciach. (Archív, RTVS, 2016)

ZÁVER

V úvode sme spomínali, že stáť sa úspešným a hlavne erudovaným Rómom nie je v súčasnej dobe jednoduché. Je to hlavne preto, lebo Rómovia sa zameriavajú na prítomnosť, čo im robí problém v budúcnosti začleniť sa do spoločenského života.

V tejto bakalárskej práci sme sa zaoberali vlastným životom D. Bangu. Vystihujeme v nej celý jeho vývoj od detstva po dospelosť.

Cieľom tejto bakalárskej práce bolo podrobne analyzovať životný proces významného predstaviteľa Rómskej literatúry na Slovensku D. Bangu, kde sme na základe toho zmapovali hlavné ukazovatele, ktoré ovplyvnili jeho osobný život. Ďalej ukázať Rómom, aké sú možné cesty úspešného života na ceste k dospelosti, a tým tak prebudiť ich túžbu vzdelávať sa a hľadať tie správne ciele k úspechu nielen v Rómskej kultúre. Bakalárska práca je členená na tri kapitoly.

Prvá kapitola bakalárskej práce sa zaoberá životom spisovateľa a to už vo všeobecných pojmoch. Ďalej biografiu od detstva po dospelosť. Tu sme opisovali hlavné momenty v jeho vývoji.

Druhá kapitola sa zaoberá vplyvmi a celkovým rozvojom. Tu popisujeme jeho rodinu, osobnosť, kultúru a v neposlednom rade jeho interview s pánom D. Bangu.

Tretia kapitola uzatvára túto prácu literárnej tvorby. V ktorej sa zameriavame na poéziu, tvorbu pre deti a mládež, scenáristickú, a editorskú činnosť. Môžeme si všimnúť, že v tejto kapitole urobil veľký kus práce. Svoju prácu robil s nadšením a chuťou.

Aj Rómske deti majú svoje sny, túžby žiť normálnym a plnohodnotným životom. Preto nesnažme sa vylučovať a obmedzovať Rómske deti a mládež od širšej spoločnosti, v ktorej by sa mohli úspešne vyvíjať a vzdelávať. Ich celkový vývin ako aj myslenie, a prežívanie alebo také schopnosti a vedomosti môžu byť našim pozitívnym pedagogickým pôsobením, alebo aj učením, tým správnym štartom k úspešnému životu.

Pevne veríme, že táto bakalárska práca bude prínosom pre mnohých študentov, predovšetkým rómskym. Tak ako pozitívne naštartovala nás a zistili sme veľa o človeku, ktorý aj v skromných podmienkach dosiahol svoj sen, veríme, že aj my si môžeme splniť svoje sny, len treba ísť za svojím cieľom a nevzdávať sa.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Knihy / Monografie

BANGA, D. 2012. *Le Khamoreskere Čhavora* . Bratislava : Občianske združenie Luludi, 2012. 319 s. 319 ISBN 978-80-969849-3-0

BANGA, D. 2014. *Krčiažky so živou vodou*. Bratislava : Občianske združenie Luludi, 2014. 71 s. 71 ISBN 978-80-969849-4-7

BANGA, D. 2016. *Láska je srdcom vesmírneho zvona*. Bratislava : Občianske združenie Luludi, 2016. 80 . s. (Nemá ISBN)

GBELSKÝ, J. Školský lexikón svetových spisovateľov a literárnych pamiatok, - Bratislava : Príroda, 2011. – s. 89 – 90. ISBN 978-80-07-01900-3

HANULOVÁ, A. 2015. *Rozpravkár Rómskej poetiky Dezider Banga*. Trebišov : Zemplínska knižnica v Trebišove, 2015. 69 s. 69 ISBN 978-80-89671-13-7

JURÍK, Ľ. 2011. *Rozhovory po rokoch*. Bratislava : Literárne informačné centrum , 2011. 504 .s. 504 ISBN 978-80-8119-035-3

MATISKOVÁ, E. 2009. *Literárne osobnosti mestá a okresu Krupina*. Zvolen : Banskobystrický samosprávny kraj Krajská knižnica Ľudovíta Štúra vo Zvolene, 2009. 97. s. 97 ISBN 978-80-85136-41-8

Články zo zborníka :

BANGA, D. 2005. In: *Slovník spisovateľov pre deti a mládež*. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. – s. 21. ISBN 80-88878-97-7

BANGA, D. 2008. In : *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. -Bratislava : Literárne informačné centrum, Martin : Slovenská národná knižnica, 2008. s. 24 ISBN 978-80-89222-48-3

BANGA, D. In : *Encyklopédia slovenských spisovateľov* . Zv.1. – Bratislava : Obzor, 1984. – s. 28

GAJDOŠ, M. 2000. Dotyky Lyrika. In *Literárny týždenník*. ISSN 0862-5999. – Roč. 13, č. 12, 2000 , s. 10.

KRAJČO, E, BANGA, D. 1989. Aj Rómska mládež patrí k budúcnosti tohto štátu. In *Rodina a škola*. Roč. 2, č. 33, 1989 , s. 2.

PETROVIČ, G. Dežko s tvárou slnka . In : *Hontianske noviny*. -Roč. 15, č 4 (2006), s. 5

REZNÍK, J. Túry do literatúry : Po literárnych stopách Slovenska. - Bratislava : Slovart, 2001. – s. 358 ISBN 80-7145-616-0

(Stat' v knihe nemá samostatný názov)

Interview :

BANGA, D. *Osobný rozhovor*, Bratislava, 24. 08. 2016

BANGA, D. *Krst novej básnickej zbierky*, Bratislava, 26. 10. 2016

GALGAN, J. *Interview*, Trebišov, 06. 09. 2016

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha A – Interview s D. Bangom

Príloha B – Vyznamenanie za rozvoj, kultúru a zásluhu za najlepšieho básnika radu Ľudovíta Štúra III .

Príloha C – Krst novej básnickej zbierky : Láska je srdcom vesmírneho zvona

Príloha A

Osobné stretnutie s pánom D. Bangom. 24. 08. 2016, kedy slávil svoje narodeniny. Stretnutie v Bratislave kde žije so svojou milujúcou manželkou a psíkom Ronym. Na tomto stretnutí som sa dozvedel veľa dôležitých informácií, čo sa týka jeho vývoja od detstva po dospelosť a súčasnosť.

Vlastný zdroj (Rozhovor uskutočnený 24. 08. 2016).

Príloha B

D. Banga je aj nositeľom štátneho vyznamenania - Rad Ľudovíta Štúra III. triedy za mimoriadne zásluhy o rozvoj v oblasti kultúry, osobitne rómskej literatúry. Veľmi milo ma privítal vo svojom príbytku a potešene mi ukázal svoju zaslúženú cenu.

Vlastný zdroj (24.08.2016, Bratislava).

Príloha C

Nová básnická zbierka: *Láska je srdcom vesmírneho zvona*. Vyšla v septembri. Krst sa konal 28. 09. 2016 v Bratislave indickej reštaurácie Royal Kashmír. Na krste som sa mohol zúčastniť, nakoľko som bol pozvaný a bol to veľmi príjemný zážitok, na ktorý budem spomínať s radosťou a veľmi dlho. Počas krstu hrala aj hudba, na ktorej hrali študenti z Bratislavy na husliach. D. Banga sa neubránil slzám.

Vlastný zdroj (28. 09. 2016, Bratislava).